

Розділ 4

Проблеми управління інноваційним розвитком

УДК 338.124.4

JEL Classification: L50, M10, M20

Даніч Віталій Миколайович,
*д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри інформатики
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Луганськ);*
Пархоменко Наталія Олександрівна,
*канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту ЗЕД
Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Луганськ)*

ВИЗНАЧЕННЯ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті проаналізовано підходи до визначення поняття «криза», надане визначення кризового стану, запропоновано послідовність проведення аналізу кризової ситуації на підприємстві та виявлено джерела необхідної інформації для визначення вірогідності настання кризи на підприємстві з метою побудови формальних моделей динаміки, необхідних для управління підприємством в умовах швидких, лавиноподібних чи кризових процесів.

Ключові слова: криза, кризовий стан, кризова ситуація, прогнозування кризового стану підприємства.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кризи в соціально-економічному житті, а отже, і в діяльності підприємства як одного з видів соціально-економічних систем, болочий, але загалом природний етап, який вимагає своєчасного розпізнавання передкризової ситуації, адекватної реакції та подальшого управління з метою подолання кризи. Головною проблемою антикризового управління є оцінка стану підприємства. Поняття стану є ключовим при розгляді динаміки будь-якої системи, і воно позначає певний набір змінних, які характеризують систему у часі та просторі [10; 16].

Як показано в [9], поняття передкризового, кризового та посткризового стану соціально-економічної системи за своєю суттю є системними, узагальненими, такими, що охоплюють певну множину станів у ретроспективі та перспективі. Ця множина станів утворює пучок траєкторій у фазовому просторі системи і її запропоновано називати метастаном. Елементи такої множини задовольняють певні умови, які визначають передкризовість, кризовість тощо. Визначення таких умов, можливих траєкторій руху системи залежно від ситуації, яка характеризується певним збігом економічних, соціальних, політичних, інституційних обставин, становить актуальну наукову проблему. Динаміка, в загальноприйнятому сенсі, це і є процес зміни станів системи під дією певних сил. В економіці, як і в інших соціальних науках, сили називають факторами. Динаміка, процес, функціонування, зміни, розвиток – терміни і поняття, які тісно пов'язані, багато в чому синонімічні, хоча й мають певні відмінності.

Динамікою системи часто називають сукупність процесів, характерних для цієї системи. Функціонування підприємства як системи обумовлюється взаємодією багатьох складових, перш за все організаційно-виробничої, фінансової, ресурсної, що визначають поточний стан підприємства, результати його діяльності, можливості попередити та подолати кризу. Як зазначено у працях [8-9], віднесення поточного стану до відповідного типу (безпечного чи небезпечного) залежить від виконання переліку умов, які повинні задовольняти компоненти стану. Також у працях [8-9] зазначено, що тип стану визначається не стільки поточними значеннями параметрів стану, скільки майбутніми; тип стану залежить від подальших змін, від множини майбутніх станів, визначається можливими траєкторіями розвитку, областю тяжіння – атракторами. Підприємство – це динамічна система, розвиток якої може характеризуватися багатьма метастанами, до основних з яких віднесемо нормальний та кризовий. Економічна теорія свідчить про те, що в процесі еволюції будь-яка організація може опинитися у кризовому стані. Якщо господарсько-фінансова діяльність підприємства відповідає критеріям беззбитковості, самоокупності, самофінансування та адекватна викликам зовнішнього середовища, вважатимемо, що стан підприємства є нормальним. У результаті розвитку підприємства, коли змінюються параметри діяльності підприємства під впливом зовнішніх чинників, змінюється стан підприємства. У випадку порушення рівноваги стану системи підприємство може опинитися в кризовому стані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кризові явища на підприємствах почали досліджувати такі вчені, як І. Ансофф [2], М.І. Туган-Барановський [17], М.Д. Кондратьєв [12], К. Маркс [14], Дж. Кейнс [11] та ін. Українські та зарубіжні фахівці Е.М. Коротков [4], В.О. Василенко [7], В.С. Пономаренко [16], Г.Б. Юн [21], Л.О. Лігоненко [13], А.Г. Грязнова [3], К. Ру-Дюфор [26], П. Лагадек [25], Р. Хіт [19], О.Д. Чернявський [20] та інші сформулювали визначення понять «криза», «кризове явище», запропонували класифікації криз за певними критеріями, проаналізували методики діагностики кризового стану, але суперечливість тверджень щодо визначення кризового стану підприємства стає підставою для продовження досліджень. Потребують подальших досліджень визначення самого кризового стану, відсутність обґрунтованої послідовності проведення аналізу кризової ситуації на підприємстві та виявлення джерел необхідної інформації для визначення імовірності настання кризи на підприємстві.

Метою статті є визначення умов, властивостей, які повинен задовольняти стан системи, щоб його можна було віднести до кризового метастану, для своєчасної діагностики та прогнозування кризи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття «криза» інтерпретується науковцями по-різному, що дозволяє виділити декілька підходів. Відповідно до першого підходу криза розуміється як форма розвитку системи (організації), етап життєвого циклу, природне явище, зміни в організації з плином часу. К. Маркс [14], Л. Грейнер [24], М.І. Бухарін [7], Л.О. Лігоненко [13], А.Г. Грязнова [3] є представниками зазначеного підходу. Так, К. Маркс [14] вважав кризу моментом порушення або перерви процесу відтворення. Л. Грейнер [24] запропонував модель розвитку підприємства через послідовність кризових точок. М.І. Бухарін [6] зазначав, що закон кризи – це закон необхідного періодичного виведення системи з рівноваги та її поновлення. На думку А.Г. Грязнової [3], криза – це природне явище на життєвому шляху підприємств. Із зазначеними визначеннями не можна погодитися, оскільки підприємство – це динамічна система, яка постійно розвивається та змінюється, але своєчасне прийняття рішень щодо уникнення кризи завдяки прогнозуванню може змінювати етап життєвого циклу підприємства.

Відповідно до наступного підходу криза – це переломний момент функціонування підприємства, будь-яка нестандартна ситуація, яка провокує зміни. Представниками цього підходу вважатимемо І. Ансоффа [2], Л. Бартона [22], К. Ру-Дюфора [26], П. Лагадека [25], Ю. Розенталя та Б. Підженбурга [27], К.Ф. Херманна [23], В. Захарова [10], Р. Хіта [19], О.Д. Чернявського [20] та інших. Так, І. Ансофф [2] зазначав, що криза – це різкий крутий перелом, складний перехідний стан, гострі проблеми будь з чим. Л. Бартон [22] зазначав, що криза – це широкомасштабна непередбачувана подія, яка веде до потенційно негативних результатів і може нанести серйозної шкоди всьому підприємству. К. Ру-Дюфор [26] підкреслював, що криза – це накопичення в організації чи її підрозділах потенційних чинників, які здатні зупинити поточні й майбутні операції підприємства, а також стосуватися індивідів та суспільства. П. Лагадек [25] визначав кризу як зіткнення з проблемами; необхідність діяти в умовах відсутності орієнтирів; надзвичайну ситуацію, яка супроводжується дестабілізацією. Ю. Розенталь та Б. Підженбург [27] вважають, що криза – це ситуація, яка пов'язана з високою небезпекою, станом невпевненості, відчуттям невідкладності. К.Ф. Херманн [23] зазначав, що криза – це непередбачувана, неочікувана ситуація, яка загрожує пріоритетним цілям організації при обмеженому часі для прийняття рішень. В. Захаров [10] зазначив, що криза – це зміна негативна, глибока і часто неочікувана, яка, у той самий час, несе у собі нові можливості для розвитку. Р. Хіт [19] вважав, що криза – ситуації, які потребують негайної реакції і які можуть спричинити несподівані наслідки. О.Д. Чернявський [20] відзначав, що криза – це переломний етап у функціонуванні будь-якої системи, на якому вона зазнає дії ззовні або зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування. Більшість авторів підкреслюють, що криза – це непередбачувана ситуація, але ж на сьогодні вже розроблено безліч методик прогнозування банкрутства, у той самий час представники підходу зазначають, що криза викликає зміни в організації, із чим, звісно, не можна не погодитися.

Останній підхід визначає кризу як погіршення одного чи декількох параметрів функціонування підприємства, що може призвести до його банкрутства; як зміна рівноважного стану. До авторів, які підтримували цей підхід, належать Дж. Кейнс [11], М.І. Туган-Барановський [17], М.Д. Кондратьєв [12], О.О. Богданов [5], Р. Акофф [1], Е.М. Коротков [4], В.О. Василенко [7], В.С. Пономаренко [16], Г.Б. Юн [21] та ін. Наприклад, Дж. Кейнс [11] характеризував кризу як раптову та різку зміну підвищувальної тенденції на знижувальну. М.І. Туган-Барановський [17] запропонував концепцію криз, яка базується на теорії кругообігу суспільного капіталу та неспроможності капіталізму та ринку забезпечити пропорційність відтворення. М.Д. Кондратьєв [12] показав, що будь-яка криза є реакцією на невідповідність попиту та пропозиції. О.О. Богданов [5] є засновником загальної теорії криз у динаміці, він розуміє під кризою зміну організаційних форм комплексу (системи), перехід її до нового стану. О.О. Богданов [5] підкреслював, що криза – це порушення рівноваги та перехід до нової рівноваги. Р. Акофф [1] визначав кризу як зміну тенденцій життєдіяльності системи, тобто порушення її стійкості, що радикальним чином її поновлює. Е.М. Коротков [4] визначає кризу як критичне загострення протиріч у соціально-економічній системі (організації), яка загрожує її життєстійкості у навколишньому середовищі. В.О. Василенко [7] зазначив, що «криза – це крайнє загострення суперечностей у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості у навколишньому середовищі». В.С. Пономаренко [16] зазначає, що «криза на рівні підприємства – це форма порушення параметрів життєздатності підприємства, яка проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення на різних етапах життєвого циклу

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

підприємства, обумовлюється нагромадженням суперечностей у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії із зовнішнім оточенням, має певні наслідки для можливостей його функціонування та розвитку». Г.Б. Юн [21] наводить таке визначення кризи: «криза – це порушення рівноваги в економіці й один з неминучих та закономірних (переборних) етапів у її циклічному русі». Л.О. Лігоненко [13] зазначив, що криза – значне та тривале порушення рівноваги, прояв нездатності системи використовувати механізми внутрішньої саморегуляції. На нашу думку, такий підхід найбільше розкриває динаміку розвитку підприємства, підкреслює перехід організації із стабільного стану в нестабільний (кризовий) та підкреслює, що причиною цих змін є певні причини чи група чинників.

Отже, враховуючи різні підходи до визначення кризи, під кризовим станом підприємства будемо розуміти сукупність кризових явищ, яка є критичною та може призвести до ліквідації підприємства. У свою чергу, під кризовим явищем будемо розуміти погіршення певних показників функціонування підприємства, які мають негативний вплив на процеси його життєдіяльності. Кризові явища в діяльності підприємства стають моментом загострення протиріч, що виникають у процесі взаємодії окремих елементів підприємства як системи між собою та із зовнішнім середовищем. Такі протиріччя виникають між: необхідним обсягом ресурсів, які споживає підприємство, та можливістю їх залучення, цінами пропозиції та попиту на них; кількісними та якісними характеристиками продукції та відповідними характеристиками ринкового попиту; можливою та необхідною виробничими потужностями підприємства; між фактичним та запланованим розподілом прибутку підприємства на виробничий та соціальний розвиток; ринковою вартістю продукції та обсягом витрат на її виробництво тощо.

Виходячи з зазначеного, виникає необхідність визначення послідовності проведення аналізу кризової ситуації на підприємстві. Аналітичним забезпеченням своєчасного прогнозування та попередження кризи на підприємстві є: аналіз ймовірності вияву кризи, аналіз причин виникнення кризи, аналіз очікуваних витрат від наслідків кризи, аналіз ресурсних можливостей запобігання кризі і, як наслідок, вибір обґрунтованої антикризової стратегії підприємства. Визначимо послідовність проведення аналізу кризової ситуації на підприємстві за рис. 1.

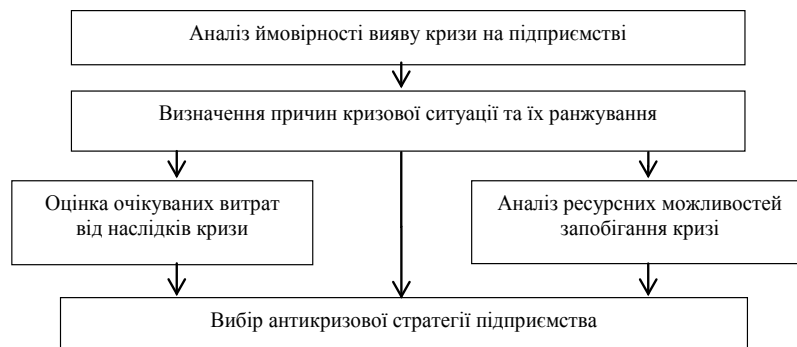

Рисунок 1 – Послідовність проведення аналізу кризової ситуації на підприємстві

Проаналізуємо кожен з етапів послідовності проведення аналізу кризової ситуації, запропонований на рис. 1. Так, аналіз ймовірності вияву кризових явищ на підприємстві

може здійснюватися на основі оцінки узагальнювальних критеріїв визначення ймовірності банкрутства (критерій Альтмана, критерій Бівера та ін.), але такі дослідження можуть не дати обґрунтованих результатів оцінювання, оскільки ці критерії розроблено для інших умов діяльності підприємства, тому значення можуть бути інтерпретовано некоректно для підприємств певних видів діяльності [4; 7; 13]. Також ймовірність настання кризи можна розрахувати на основі комплексного економічного аналізу ефективності виробничо-фінансової діяльності підприємства. При цьому використовується система показників, які аналізуються із використанням методів імовірних оцінок (метод чутливості, методи критичних значень, методи експертних оцінок, метод аналітичного графу тощо). Недоліками такого аналізу є складність і трудомісткість, до того ж результати оцінки свідчать про настання кризового стану, що не дозволяє попереджати кризової ситуації. Сьогодні у практиці використовуються коефіцієнтний, рейтинговий, факторний методи діагностики кризового стану підприємства. Коефіцієнтний метод надає найбільш повну та детальну оцінку фінансового стану підприємства, охоплюючи всі фінансові показники, до того ж характеризується простотою розрахунків. Але цей метод потребує значної кількості розрахунків та детального аналізу отриманих результатів, які складно порівнювати й узагальнювати. Ранговий метод, у свою чергу, дає можливість порівнювати результати діяльності підприємства за кілька періодів або з іншими підприємствами з метою визначення рейтингу організації залежно від фінансового стану. Цей метод також має певні недоліки, оскільки його результати надають неточну оцінку, якій притаманна суб'єктивність. Цей метод нескладний для використання, не потребує розрахунку значної кількості коефіцієнтів, надає загальну оцінку фінансового стану підприємства. За допомогою рейтингового методу керівництво не має можливості виявити проблему прогнозування кризового стану. Що стосується використання факторних моделей Альтмана, Ліса, Таффлера для діагностики кризового стану підприємства [18; 19], вони не враховують галузевих особливостей діяльності підприємства, розроблялися для інших економічних умов діяльності, тому їх використання не дасть достовірних результатів. Отже, ці моделі потребують суттєвого коригування з урахуванням сучасних тенденцій та закономірностей в економіці. Одним із методів діагностики стану підприємства є моделі теорії автоматів – це мережеві моделі, які дозволяють відстежувати зміни у стані об'єкта управління. Такому інструментарію на сьогоднішній день приділено недостатньо уваги у сфері прогнозування настання кризових явищ, тому доцільною є розроблення експертних моделей прогнозування кризи на підприємстві. Отже, аналіз ймовірності вияву кризових явищ на підприємстві потребує розроблення відповідного інструментарію, придатного для дослідження кризового стану на підприємствах різних сфер діяльності. Таким чином, на сьогодні існує потреба розроблення дієвої методики прогнозування ймовірності настання кризи на підприємстві.

Що стосується наступного етапу аналізу кризової ситуації на підприємстві, характеризуючи причини, що зумовлюють виникнення кризи, слід виділити чинники зовнішнього та внутрішнього впливу. Чинники зовнішнього впливу зумовлюються станом зовнішнього середовища суб'єктів господарювання і класифікуються за різними критеріями. Масштаби та інтенсивність дії цих чинників визначаються: досконалістю правового поля діяльності підприємств, ефективністю макроекономічної політики, державного управління, визначеністю національних пріоритетів науково-технічної,

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

природоохоронної, зовнішньоекономічної та інших видів діяльності. Внутрішні чинники, що зумовлюють кризові явища, можуть бути пов'язані з неякісним менеджментом та проблемами ресурсного забезпечення діяльності підприємства. Внутрішні чинники настання кризового стану обумовлюються у сфері фінансів – неоптимальною структурою капіталу, неефективною фінансовою стратегією формування активів підприємства та джерел фінансового забезпечення, недосконалістю фінансового планування, поганим контролем бюджету, необґрунтованими інвестиційними рішеннями тощо; у сфері виробництва – місцезнаходженням підприємства, дефіцитом або надлишком капіталу, нерациональним рухом результатів виробництва, незадовільним рівнем виробничого потенціалу, використанням недосконалої технології, низькою якістю обслуговування тощо; у сфері маркетингу – низькомаржинальним асортиментом продукції, недовершеним позиціонуванням продукції та стимулюванням попиту, недосконалою ціновою політикою, неефективністю служби маркетингу, незбалансованою маркетинговою стратегією тощо; у сфері управління – незадовільним рівнем планування та контролю, нерациональною структурою управління підприємством, недосконалою системою інформаційного забезпечення, диспропорціями в кадровій структурі та іншими причинами [18]. Оскільки перелік причин нестабільної роботи підприємств доволі значний, доцільним є виявлення основного переліку характеристик кризового стану підприємства. Характеристиками кризового стану підприємства вважатимемо, по-перше, зменшення рентабельності та розмірів прибутку, погіршення фінансового стану, джерел та резервів розвитку. По-друге, збитковість виробництва, неплатоспроможність – тобто відсутність коштів фінансування виробництва та необхідність сплачувати за минулими зобов'язаннями. По-третє, зростання кредиторської заборгованості та дефіцит оборотних коштів. Але такий перелік не є вичерпним.

Наступним етапом проведення аналізу кризової ситуації є аналіз очікуваних витрат від наслідків кризи, який передбачає оцінку втрати вартості підприємства у цілому і його окремих активів; визначення суми зобов'язань (боргів); оцінку очікуваних фінансових наслідків виникнення кризової ситуації. Подібний аналіз дозволяє прийняти рішення щодо вибору антикризової стратегії підприємства та оцінити варіанти наслідків кризи за певними сценаріями розвитку.

Під час аналізу ресурсних можливостей запобігання кризі або її подолання проводиться діагностика рушійних сил, які доцільно мобілізувати для протидії кризовим явищам чи для виходу із кризи. Відповідно до обраного сценарію розвитку кризи оцінюються можливості підприємства. Отже, комплексний аналіз стану підприємства повинен складатися із стратегічного аналізу – аналізу зовнішнього середовища та управлінського внутрішньогосподарського аналізу, і діагностики фінансового стану. При проведенні детального аналізу необхідно звернути увагу на інформаційне забезпечення. Джерелами інформації для зовнішнього аналізу є публічні звіти та публікації у спеціальних виданнях. Джерелами інформації управлінського аналізу та діагностики фінансового стану є дані бухгалтерського обліку та звітності, матеріали виробничого та управлінського обліку. У процесі комплексного аналізу використовуються не лише матеріали звітної інформації, заслуговують на увагу техніко-економічна, маркетингова, прогнозно-фінансова інформація, статистичні матеріали, результати аудиту. Джерела необхідної інформації для визначення імовірності настання кризи на підприємстві наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Джерела інформації щодо визначення імовірності настання кризи на підприємстві

Напрями дослідження імовірності настання кризи	Джерела інформації	Показники та параметри діяльності, які аналізують
Склад та структура продукції підприємства	Бізнес-план, план маркетингу, господарські контракти, дані бухгалтерського обліку	Ринки збуту, ціни, покупці, асортимент продукції, динаміка обсягів реалізації, динаміка виторгу від реалізації
Конкурентоспроможність продукції	Бізнес-план, статистичні матеріали, галузеві дані, акти рекламаций, стандарти якості, контракти на експорт продукції	Ринкові ціни, динаміка обсягів продукції на експорт, кількість рекламаций на продукції, кількість угод
Наявність виробничих ресурсів	Форми бухгалтерської звітності, статистичні форми з кадрів, технологічна документація, план матеріально-технічного забезпечення, звіти про використання матеріалів, контракти на реалізацію продукції	Структура активів підприємства, рух грошових коштів, структура заборгованості, структура працівників, розмір ФОП, вартість використаних матеріалів, оборотність оборотних активів, виторг від продажів
Фінансові результати діяльності підприємства	Матеріали бухгалтерського обліку, фінансовий план	Структура витрат, витрати на 1 грн виробленої продукції, структура доходів, прибуток
Фінансовий стан підприємства	Бухгалтерська звітність, кредитні договори, прогнозна фінансова інформація	Власний та позичковий капітал, структура кредиторської заборгованості, структура капіталу, прибуток і збитки, виторг
Ефективність управління фінансовими ресурсами	Установчі документи, штатний розклад, форми бухгалтерської звітності	Структура акціонерів, розподіл дивідендів, дебіторська заборгованість, грошові потоки
Якість управління	Договори про співпрацю між клієнтами та банками, акти перевірок	Прострочена заборгованість, розподіл грошових потоків, плінність кадрів, санкції

Використання наведених матеріалів (табл. 1) дозволяє визначити причини кризи, обґрунтувати управлінські рішення щодо мінімізації негативного впливу на результати діяльності підприємства. Результативність комплексного аналізу залежить від якості, повноти та достовірності інформації, яка використовувалася для діагностики. При формуванні аналітичного забезпечення для прогнозування кризового стану підприємства вирішуються такі завдання, як визначення необхідного грошового потоку для подолання кризи, вибір стратегії розвитку підприємства для подолання кризових явищ, оцінка потенціалу підприємства щодо протидії банкрутству та виживанню підприємства. Така оцінка дозволяє виявити здатність підприємства до нормалізації стану, забезпечення ефективної діяльності та підтримки конкурентоспроможності. Отже, остаточним етапом в аналізі кризової ситуації є вибір антикризової стратегії

розвитку підприємства, яка передбачає визначення конкурентних можливостей. Чітке визначення сильних та слабких сторін дозволяє визначити внутрішні резерви протидії банкрутству, наявні фінансові запаси для подолання кризових явищ.

Висновки. Таким чином, кризовий стан підприємства обумовлюється виникненням кризових явищ у різних сферах його діяльності. Такі кризові явища ідентифікуються погіршенням показників результатів діяльності підприємства. Своєчасно передбачати кризові явища та запобігати виникненню кризового стану на підприємстві допомагає аналіз кризової ситуації. Такий аналіз дозволяє виявити ймовірність настання кризи на підприємстві, визначити причини кризової ситуації, оцінити очікувані витрати від наслідків кризи, проаналізувати наявні ресурсні можливості щодо запобігання кризі та вибрати антикризову стратегію управління підприємством.

У подальших дослідженнях доцільно визначити основний перелік індикаторів кризи для підприємств різних сфер діяльності та сформувати модель прогнозування настання кризи на підприємстві.

1. Акофф Р. Планирование будущего корпорации / Р. Акофф. – М. : Прогресс, 1985. – 328 с.
2. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Изд-во «Питер», 1999. – 416 с.
3. Антикризисный менеджмент / под ред. А.Г. Грязновой. – М. : Тандем, 1999. – 368 с.
4. Антикризисное управление: учебник / под ред. Э.М. Короткова. – М. : Инфра-М, 2000. – 432 с.
5. Богданов А.А. Тектология: (Всеобщая организационная наука) / А.А. Богданов. – в 2 книгах / редкол. Л.И. Абалкин (отв. ред.) и др. / Отделение экономики АН СССР. Институт экономики АН СССР. – М. : Экономика, 1989. – 401 с.
6. Бухарин Н.И. Экономика переходного периода Ч.1. Общая теория трансформационного периода / Н.И. Бухарин // Проблемы теории и практики социализма. – М. : Политиздат, 1989. – С. 94-176.
7. Василенко В.А. Менеджмент устойчивого развития предприятий : монография / В.А. Василенко. – К. : Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
8. Даніч В.М. Економіка в контексті євроінтеграційних процесів: український вимір: монографія / В.М. Даніч, Н.О. Пархоменко; за ред. О. Старіша. – Сімферополь : Оджакъ, 2012. – 410 с.
9. Даніч В.М. Понятійний апарат теоретико-множинних моделей економічної безпеки / В.М. Даніч // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2012. – № 24 (II). – С. 194-202.
10. Захаров В.Я. Антикризисный менеджмент: стратегии развития промышленных предприятий в России / В.Я. Захаров // Инновации. – 2006. – № 5. – С. 80-82.
11. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей / Дж.М. Кейнс. – К. : Барви, 1998. – 210 с.
12. Кондратьев Н.Д. Большие циклы экономической конъюнктуры: доклад / Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. – М. : Изд-во «Линокс», 1989. – 203 с.
13. Лигоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лигоненко. – К. : Київський національний торговельно-економічний ун-т, 2001. – 580 с.
14. Маркс К. Сочинения. Т. 12: Торговый кризис в Англии. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – М. : ЭКСМО, 1994. – 904 с.
15. Мякишев Г.Я. Общая структура фундаментальных физических теорий и понятие состояния. Физическая теория / Г.Я. Мякишев. – М. : Наука, 1980. – С. 420-436.
16. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія / В.С. Пономаренко, О.М. Тридід, М.О. Кизим. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 323 с.
17. Туган-Барановский М.И. Избранное: периодические промышленные кризисы. История английских кризисов / М.И. Туган-Барановский. – М. : Изд-во «Наука», РОССПЭН, 1997. – 574 с.

18. Фомин Я.А. Статистическое оценивание состояния предприятий для использования в конкурентной борьбе / Я.А. Фомин, Я.Я. Фомин // Экономика, статистика, информатика. Вестник УМО. – 2008. – № 1. – 50 с.

19. Хіт Р. Кризовий менеджмент для керівників: пер. з англ. / Р. Хіт. – К. : Наук. думка, 2002. – 566 с.

20. Чернявский А.Д. Цикличность кризисов маркетинга во времени / А.Д. Чернявский // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 3. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2125>.

21. Юн Г.Б. Антикризисное управление предприятиями: теоретические и практические аспекты : монография / Г.Б. Юн. – М. : Московский издательский дом, 2002. – 624 с.

22. Barton L. Crisis in organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos / L. Barton. – Cincinnati, Ohio : South-Western, 1993. – P. 2.

23. Forgue B. Nouvelles approches de la gestion des crises / B. Forgue // Rev francaise de gestion. Paris. – 1996. – № 108. – P. 72-73.

24. Grenner L. Evolution and Revolution as Organization Grow. Harvard Business Review, August. – 1972. – P. 52.

25. Lagadec, P. Un nouveau champ de responsabilite' pour les dirigeants / P. Lagadec // The Virtual Corporation. – New York, 1993; Rev francaise de gestion. Paris. – 1996. – № 108. – P. 110.

26. Rouh-Dufort Ch. Crises: des possibilite' iaprentissage pour ... entreprise // Rev francaise de gestion. Paris. – 1996. – № 108. – P. 81.

27. Rosenthal U. Simulation-oriented scenarios / U. Rosenthal // Crisis Management and Decision Making Simulation Oriented Scenarios. – Dordrecht : Kluwer, 1991. – P. 3.

В.Н. Данич, д-р экон. наук, профессор, заведующий кафедрой информатики Восточнoукраинского национального университета им. В. Даля (г. Луганск);

Н.А. Пархоменко, канд. экон. наук, доцент кафедры менеджмента ВЭД Восточнoукраинского национального университета им. В. Даля (г. Луганск)

Определение кризисного состояния предприятия

В статье проанализированы подходы к определению термина «кризис», дано определение кризисного состояния предприятия, предложена последовательность проведения анализа кризисной ситуации на предприятии и определены источники необходимой информации для определения вероятности наступления кризиса на предприятии с целью построения формальных моделей динамики, необходимых для управления предприятием в условиях быстрых, лавинообразных и кризисных процессов.

Ключевые слова: кризис, кризисное состояние, кризисная ситуация, прогнозирование кризисного состояния предприятия.

V.M. Danich, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Informatics of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk);

N.O. Parkhomenko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of International Business Management of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Luhansk)

Definition of crisis state of enterprises

The aim of the article. The aim of the article is to determine the critical situation at the enterprise for early diagnosis and prediction the crises; development of methodical approaches to the solution of problems in this sphere taking into account the prediction of financial crisis for enterprises of different branches of the business activity.

The results of analysis. The approaches to the definition of crisis have been analyzed in the article. The considered approaches to the definition of the crisis make it possible to formulate the definition of crisis state of an enterprises. In order to identify the crisis state of enterprises it is suggested to use comparative analysis.

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

The evaluation and the analysis of crisis state are performed in five blocks. First phase of analysis of the crisis defines the probability of the expression of the crisis at the enterprise. It includes criteria for evaluation of generalized probability bankruptcy and comprehensive economic analysis of the efficiency of industrial and financial activity. This analysis is supplied by coefficient, rating and factor methods of diagnosis of crisis. In the practice of prediction of crisis at the enterprise it is proposed to use the model of automata theory.

At the second stage it is proposed to identify the main causes of the onset of crisis. The causal connections of a crisis are required sources of forming the necessary information to determine the probability of a crisis in the company. The information database to form a forecasting model of crisis was defined. The next stage in the analysis of the crisis is analysis of costs of the crisis. It has been propose for involves the assessment of the loss, determining the amount of liabilities, estimates of expected financial impact of a crisis. Analyze available resources that can be produced to prevent or overcome the crisis.

The analysis of crisis is the use of suggested methodological approach that makes it possible to choose the anti-crisis business strategy and to evaluate consequences of the crisis for certain scenarios.

Result of forecasting of crises has a specific meaning to the strategy of the company, and forecasting tool must meet certain requirements to provide qualitative prediction. Prediction of crisis allows monitoring, evaluation and analysis of the company; identify change trends of factors internal and external environment; identify negative and positive effects that can to influence the process of development.

Conclusions and directions of further researches. As a result it has been determined that the crisis caused by the emergence different spheres of activities. Such crises are identified the results of activity. Since, the analysis of the crisis illustrates the importance of the crisis prediction. This analysis reveals the probability of the crisis in the company, determines the causes of the crisis. In further researches the main list of the indicators of crisis for enterprises of different industries should be identified and a model of crisis prediction should be generated.

Keywords: crisis, crisis state, critical situation, crisis prediction of company.

1. Akoff, R. (1985). *Planirovanie buduishchego korporatsyi [Planning for the corporation]*. Moscow: Progress [in Russian].
2. Ansoff, I. (1999). *Novaia korporativnaia stratehiia [New corporate strategy]*. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
3. Hriaznova, A.H. (Eds.). (1999). *Antikrizisnyi menedzhment [Anti-crisis management]*. Moscow: Tandem [in Russian].
4. Korotkov, E.M. (Eds.). (2000). *Antikrizisnoe upravlenie [Anti-crisis management]*. Moscow: Infra-M [in Russian].
5. BoHdanov, A.A. (1989). *Tektolohiia: vseobshchaia orhanizatsionnaia nauka [Tectology: general organization science]*. Moscow: Ekonomika [in Russian].
6. Bukharin, N.I. (1989). *Ekonomika perekhodnoho perioda. [Economics of transition]*. (Vol. 1). Moscow: Politizdat [in Russian].
7. Vasilenko, V.O. (2005). *Menedzhment ustoichivoho rozvitiia predpriatii [Management of sustainable development of enterprises]*. Kyiv: Tsentr uchebnoi literatury [in Russian].
8. Danich, V.M. (2012). *Ekonomika v konteksti evrointehratsiinykh protsessiv: ukrainskyi vymir [Economy in the context of the European integration processes: Ukrainian measurement]*. O. Starish (Ed.). Simferopol: Odzhak [in Ukrainian].
9. Danich, V.M. (2012). Poniatiinyi aparat teoretyko-mnozhyhnykh modelei ekonomichnoi bezpeky [Conceptual apparatus of set-theoretic models of economic security]. *Ekonomika. Menedgment. Pidpriemnistvo – Economic. Management. Entrepreneurship*, 24, 194-202 [in Ukrainian].
10. Zakharov, V.Ya. (2006). Antikrizisnyi menedzhment: stratehii rozvitiia promyshlennykh predpriatii v Rossii [Crisis management: strategies for the development of industrial enterprises in Russia]. *Innovatsii – Innovations*, 5, 80-82 [in Russian].
11. Keins, D.M. (1998). *Zahalna teoriia zainiatosti, protsentu i hroshei [General theory of employment, interest and money]*. Kyiv: Barvi [in Ukrainian].

12. Kondratev, N.D. (1989). *Bolshyie tsikli ekonomicheskoi koniunktury [Big cycles of economic conditions]*. Moscow: Linoks [in Russian].
13. Lihonenko, L.O. (2001). *Antikrizove upravlinnia pidpriemstvom: teoretyko-metodolohichni zasady ta praktychnyi instrumentarii [Anti-crisis management: theoretical and methodological principles and practical tools]*. Kyiv: KNT-EU [in Ukrainian].
14. Marks, K., & Engels, F. (1994). *Sohineniia [Works]*. (Vol. 12). Moscow: Eksmo [in Russian].
15. Miakishev, H.Ya. (1980). *Obshchaia struktura fundamentalnykh fizicheskikh teorii i poniatii sostoianii. Fizicheskaia teoria [The general structure of fundamental physical theories and the concept of the state. The physical theory]*. Moscow: Nauka [in Russian].
16. Ponomarenko, V.S., Tridid, O.M., & Kizim, M.O. (2010). *Stratehiia rozvytku pidpriemstva v umovakh kryzy [Enterprise development strategy in the crisis]*. Kharkiv: Inzhnek [in Ukrainian].
17. Tuhan-Baranovskyi, M.I. (1997). *Izbrannoe: periodicheskie promyshlennyye krizisy. Istorii anpliiskikh kpizisov [Favorites: recurrent industrial crises. History of the English crisis]*. Moscow: Nauka [in Russian].
18. Fomin, Ya.A. (2008). Statisticheskoe otsenivaniie sostoianii predpriatii dlia ispolzovaniia v konkurentnoi borbe [Statistical estimation of the state enterprises for use in competition]. *Ekonomika, statistika, informatika. Vestnik UMO – Economics, statistics, computer science. Bulletin UMO*, 1, 50 [in Russian].
19. Khit, R. (2002). *Krizovyi menedzhment dlia kerivnykiv [Crisis management for executives]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
20. Cherniavskyi, A.D. (2008). Tsiklichnost krizisov marketinha vo vremeni [Cyclicity of crises of marketing through time]. *Problemy Sovremennoi Ekonomiki – The problems of the modern economy*, 8 [in Ukrainian].
21. Yun, H.B. (2002). *Antikrizisnoie upravleniie predpriatiami: teoreticheskie i prakticheskie aspekty [Crisis management: theoretical and practical aspects]*. Moscow: Moskovskii izdatelskii dom [in Russian].
22. Barton, L. (1993). *Crisis in organizations: Managing and Communicating in the Heat of Chaos*. Cincinnati, Ohio: South-Western [in English].
23. Forgue, B. (1996). Nouvelles approches de la gestion des crises. *Rev francaise de gestion. Paris*, 108, 72-73 [in English].
24. Grenner L. (1972). *Evolution and Revolution as Organization Grow*. Harvard Business Review, August [in English].
25. Lagadec, P. (1996). Un nouveau champ de responsabilite' pour les dirigeants. The Virtual Corporation. New York, 1993. *Rev francaise de gestion. Paris*, 108, 110 [in English].
26. Rouh-Dufort Ch. (1996). Crises: des possibilite' iaprentissage pour ... entreprise. *Rev francaise de gestion. Paris*, 108, 81 [in English].
27. Rosenthal U. [Eds.]. (1991). *Simulation-oriented scenarios. Crisis Management and Decision Making Simulation Oriented Scenarios*. Dordrecht: Kluwer [in English].

Отримано 23.10.2013 р.